

KÜRTÇEDEKİ “OL/DÎN” SÖZCÜĞÜNÜN ETİMOLOJİSİ

Ali Husein Kerim

PHA *deu-, *dou-. *du- ‘ibadet, tapmak, ulu’¹, Skt. *dharma-*, Av. *dāenā-*, Peh. *dēn*, *heresey*, Hindi *gha*, Gurc. *sartsmunoeba*, Arm. *kron*, Farsi *mezheb*, Kürtçe *ol*, *dîn*.

ChSl. *věra*, SCr. *vjera*, Russ. *religja*, *vira*, Pol. *religja*, Boh. *nabožzenstvi*, *vira*, Lith. *tikyba*, *tikėjimas*, Lett. *ticība*.

Gr. *θρησκεία* (*thriskeia*), Lat. *religiō*, İt. *religione*, Fr. *religion*, Sp. *religion*, Rom. *religie*, Alb. *fe*, *feja*.

İr. *cretem*, *iress*, *crābud*, Nİr. *creideamh*, *iris*, *crābhadh*, W. *Crefydd*, Br. *kredenn*.

ON *trūa*, Dan. *religion*, Sw. *religion*, OE *geēafa*, NE *religion*, Du. *godsdienst*, OHG *gilouba*, NHG *religion*.

Ugarit *din*, Hibrice *din* ‘adalet, yargı’, Aramik *dīnā* (ܕܢܐ), Amharik *dañä* (ደኅ), Arapça *din* ‘yargı’²

“OL” sözcüğünün etimolojisi:

Kürtçe *ol* ‘din’ sözcüğünün kökeni Hurrilerin Güneş Tanrıçası *allani*’den gelir. Hurr. *Allani* ‘Güneş Tanrıçası’, *İllil/ellil* ‘Tanrı Enlil’, *Oija/Eya* ‘Tanrı Ea’, *Tilla* ‘Tanrı Tilla’, *alilan* ‘ağıt, dua’, *alla-i* ‘hatun, kraliçe’ isimleri ile Kürtçe *ol* ‘din’ kavramı arasında kesin ilişki vardır.

Kürtçedeki **ol** ‘din’ sözcüğü ile **Xweda** arasında da ilişki vardır. Örneğin Kürtçenin bazı şivelerinde **Xweda** yerine **Xwula** denilir.³ Bunun kaynağına hem Proto-Hint-Avrupacada hem de Sami dillerinde rastlamak mümkündür.

Örneğin:

PHA *el-, *elə- : *lā-*, *el-eu-(dh-)*⁴ ‘idare etmek, yürütmek’; *el-, *ol- ‘yok etmek, mahvetmek’⁵; *ol-(e-) ‘mahfetmek’⁶ ; *uel- ‘görmek’⁷ gibi kelimelerin anlamı ile Kürtçedeki *ol* ‘din’ arasında

¹ J. Pokorny 218-19, 2; Walde-P. I 778; Walde-H. I 111, 324 f.

² مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ Mâliki yevmiddin - Hesap ve ceza gününün maliki yani uygulayıcısı; bazı tercümelede ‘Kıyamet gününün efendisi).

³ Güneyde Soran ve Bahdini lehçeleri arasında kalmış olan kesimler Yüce Allah demek istediklerinde “Xwelayê Gewre” derler.

⁴ J. Pokorny 306-7: 6.

⁵ J. Pokorny 306: 5

bağlantı olsa gerek. Çünkü din doğaüstü korkudan kaynaklanmaktadır. Evreni birisinin yönettiği ve onun her şeyi gördüğü varsayımından hareket edilerek din ortaya çıkmıştır. Bu durum totem, ataların veya evliyaların ruhu, ya da semavi bir oluşumun varlığı olarak tasavvur edilmiştir.

Ama aynı zamanda *ol* ile *El, Eli, Ella, Ella(h)* gibi Semitik sözcükler ile de ilişki kurmak mümkündür. Kürtçe *Ella(h)* 'Allah, ilah' isminin çıkış kaynağı Hurrice olup, oradan Sümer, Babil ve Akad dillerine geçmiştir. Günümüzde din sözcüğünün karşılığı için sadece Kürtçede *ol* denilir. Bunun Hurriceden miras kaldığı çeşitli tabir ve yeminlerde de bulmak mümkündür.

Örneğin:

Kürtçe Tanrı adına yemin edildiğinde "*walle, bille, tille*" denilir. Bu üç terim de din ve Tanrı ile ilgilidir. Özellikle *walle* 'Hurrilerin anaTanrıçası **Allani**'; *Bille* 'Tanrı kral Teşşûb'ûn sinonimi **Baal**'; *Tille* sözcüğü ise Hurrilerin bir tanrısı **Tilla'ya** atfen kullanılageldiği anlaşılıyor.

Muhtemelen Latingede *religō* vb. sinonimlerin kaynağında Hurricedir. Bu sözcük Anadolu'dan İtalya yarımadasına göç eden Etrüsklerden kalmış olabilir.

"Dîn" sözcüğünün etimolojisi:

Din sözcüğünün kökeni hakkında iki görüş vardır; birisi bunun Avestik bir kelime olduğu ve oradan Sami kökenli dillere geçtiği; diğeri ise tersi durumun geçerli olduğu üzerinedir. İlk defa Avestik dil ve Zerdüştlük içerisinde gerçek anlamında kullanıldığı açıktır.

Kürtçe *dîn* 'din' sinoniminin etimolojik kaynağı PHA **deu-, *dou-*. **du-* 'ibadet, tapmak, ulu' sözcüğüdür. Bu sözcük Avestik dilde *dāenā-* ve daha sonraları Peh. *dēn* olarak telafuz edilmiştir. Günümüzde Arapça, Kürtçe, Türkçe ve Farsçada *din* kelimesi kullanılıyor. Böylece "din" kelimesinin kökeninin Hint-Avrupaca olduğu anlaşılıyor. Dil mantığına göre hareket edildiğinde Kürtçe *dîn* 'din' sözcüğü Hint-Avrupacada 'kendinden bir şeyler vermek, borcunu ödemek' anlamını da içeriyor.

Peki neden Kürtler dîn yerine ol terimini kullanmaktadırlar?

Şüphesiz bunun tarihsel ve kültürel nedenleri vardır. Tarihsel olarak ilk defa *el, eli, ela ve ol* gibi süreçlerden geçtiği anlaşılıyor. Kim bilir belki de **Alewî** sözcüğü Kürtçedeki "**ol**" sözcüğünden türemiştir. "**Ol**" sözcüğünün *el, ali, ela* gibi telafuzlardan dönüştüğü gerçeğinden hareket edildiğinde, *Olewî, Elewî* deyiminin de kökeni anlaşılır ve dindar, adeletli, ulvî değerlere inanan anlamına gelir.

⁶ J. Pokorny 777

⁷ J. Pokorny 1136-37:1

Kürtçe'de dîn yerine ol sözcüğünün kullanılmasının kültürel nedeni ise "dîn" sözcüğünün Kürtçede aynı zamanda "deli" anlamına gelmesindedir. Kürtler deli ile dindarı birbirinden ayırmak için "ol" varyantını kullanmayı tercih etmiş olabilirler.